

ШКІЛЬНА МОВНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

Путій Т.М.

Стрімкі зміни інформаційно-освітнього середовища створюють нові форми організації, управління і презентації навчального матеріалу. Поява електронної лінгводидактики [1] є реакцією на зміну формату представлення навчально-методичного матеріалу і нових комунікаційних засобів взаємодії педагога й учня. Цільова установка нового наукового напрямку полягає у вивченні інноваційних лінгвометодичних властивостей мультимедійності, інтерактивності, гіпертекстовості електронних засобів навчання (ЕЗН), організації, управління, оновлення методичного матеріалу. У сфері викладання мови відбувся серйозний прорив: обґрунтовано новий науковий напрям – електронну лінгводидактику, перед якою стоять актуальні завдання; зокрема, вироблення критеріїв аналізу й оцінки якості ЕЗН, виявлення особливостей подання в ЕЗН навчального матеріалу залежно від методичної цільової установки [2].

Розглядаючи Інтернет як технічний засіб обміну інформацією, можна говорити про те, що він збільшує дальність і розширює зону дії вербальних форм інформації [3]. Спектр ресурсів Інтернету, які застосовуються в навчанні мовленнєвої діяльності, є досить широким. Для викладачів російської мови, які починають активно освоювати Інтернет, у даний час на першому плані стоїть завдання навчитися шукати і використовувати інформацію. Друге завдання – максимально ефективно впроваджувати різні можливості Інтернету у процес навчання російської мови і в позаурочну роботу з предмета. Технології визначають форму використання ресурсів. Залежно від цілей, поставлених учителем, можливі три варіанти.

Варіант 1. Учитель використовує ресурси Інтернету тільки як допоміжний матеріал для підготовки конспекту занять і дидактичних матеріалів для учнів. У цьому випадку учні на занятті не мають доступу ні до Інтернету, ні до інформаційних ресурсів. Заняття може проводитися у звичайному класі.

Варіант 2. Проведення занять з опосередкованим доступом учнів до інформаційних ресурсів. У цьому випадку вчитель під час підготовки до заняття заздалегідь готує необхідну добірку документів з Інтернету. Заняття проводиться в комп'ютерному класі. Бажано (але не обов'язково) наявність Інтрамережі. Учні мають безпосередній доступ до документів, можуть аналізувати їх зміст. На цій основі можливий синтез розвиваючих технологій для вивчення різних розділів і тем.

Варіант 3. Безпосередній доступ до інформаційних ресурсів у режимі on-line. Така технологія використовується і на звичайних уроках, і на факультативних заняттях, і для організації самостійної роботи учнів під час виконання ними творчих завдань. Цей варіант найпривабливіший, якщо є комп'ютерний клас із комп'ютерами достатньої продуктивності й відповідним програмним забезпеченням з виходом в Інтернет, – учень не тільки аналізує матеріали за заданою темою, але й має можливість для обґрунтування власних рішень звертатися до додаткових матеріалів; учень на конкретному прикладі роботи за заданою темою отримує загальну підготовку використання інформаційних технологій ХХІ-го століття [4].

Серед веб-проектів, орієнтованих на поширення знань про російську мову і культуру мовлення, запорізькими вчителями російської мови активно використовуються такі ресурси: довідково-інформаційний портал «Грамота.Ру» (<http://www.gramota.ru>); проект «Русские словари» (<http://www.slovari.ru>), підтримуваний Інститутом російської мови імені В.В. Виноградова РАН, що містить загальнодоступну лінгвістичну інформацію різного типу; портал «Культура письменной речи» (<http://www.gramma.ru>), завданням якого є допомога в оволодінні нормами сучасної російської літературної мови і навичками вдосконалення усного й письмового мовлення, створення і редагування тексту; інтернет-ресурс «Национальный корпус русского языка» (<http://www.ruscorgo.ru>), тексти якого доступні для некомерційного використання в науково-дослідних і навчальних цілях; сайт «Светозар», де представлені відкриті міжнародні олімпіади школярів з російської мови, цікава лінгвістика, словник юного філолога, підручники тощо.

Особливою популярністю користується портал «Грамота.Ру», освітній напрям якого включає: розробку і підтримку інноваційних освітніх і довідково-інформаційних інтернет-сервісів (насамперед «Справочного бюро» й онлайн-словників російської мови); контентне наповнення існуючих інформаційних і освітніх рубрик і створення нових розділів; проведення суспільно значущих заходів, пов'язаних з російською мовою (інтернет-конференції, конкурси засобів масової інформації, опитування аудиторії та ін.). Продуктивною є структура «Грамота.Ру»: «Словари» (онлайн-словники порталу і посилання на словникові ресурси Інтернету, методичні рекомендації щодо використання словників); «Библиотека» (текстові матеріали: наукові й науково-популярні статті, архіви методичних журналів, твори російської класичної літератури, публікації користувачів порталу); «Справка» (архів служби «Справочное бюро» і практичні довідкові посібники на основі архіву; онлайн-довідкова служба); «Класс» (інтерактивні підручники і навчальні матеріали); «Лента» (новини, календар пам'ятних дат, календар заходів і конференцій, анонси новинних матеріалів Інтернету); «Игра» (інтерактивні навчальні ігри та конкурси).

Освітній ресурс «Грамота.Ру» дозволяє вчителю ефективно використовувати на уроці представлені в розділі «Класс» інтерактивні диктанти. Розділ «Письмовник» містить опис особливостей ділового стилю й необхідні рекомендації з оформлення ділових паперів, а також зразки документів. Матеріали розділу використовуються під час вивчення стилістики і культури мовлення. У організації позакласної роботи допомагають матеріали розділу «Конкурсы. Олимпиада». Інтернет-олімпіада дає можливість учасникам спілкуватися в активному мовному середовищі, підвищує рівень володіння мовою, розширює лексичний запас.

Отже, портал є новим засобом масової інформації і комунікації, становить «мережеве інформаційне

агентство новітнього часу» [7], регулярне звернення до якого в рамках навчального процесу, поряд з друкованими й електронними засобами масової інформації, сприяє підвищенню грамотності й рівня культури мовлення учнів. Використання Інтернету в даному випадку не тільки підвищує інтерес до навчання, але і дозволяє поживити навчальний процес.

Особливий інтерес у вчителя-словесника викликає технологія інтерактивних диктантів з використанням ЕЗН. Кожен такий диктант має два варіанти тексту: перший варіант – з пропущеними орфограмами, пунктограмами і варіантами відповідей, з яких учень повинен вибрати правильний. Другий варіант тексту – диктант з відновленими пропусками орфограм, пунктограм. Одним кольором позначені правильні відповіді, іншим – помилкові. Клацнувши орфограму (пунктограму), з'являється віконце з коментованою відповіддю. Наприкінці тексту наведена статистика правильних і неправильних відповідей відвідувача. Текстами диктантів є адаптовані уривки з художніх і науково-популярних творів.

Інтерес до активного використання інтерактивних диктантів під час навчання російської мови, з одного боку, а також низка труднощів у використанні текстів, пропонованих в Інтернет-мережі (розбіжності в навчальних програмах з предмету, у підходах до оцінювання; відсутність постійного доступу до Інтернету тощо), з іншого боку, зумовили розробку вчителями російської мови – членами обласної творчої групи «ІКТ на уроках мови і літератури» – електронного посібника «Російська мова. 5–9 класи. Інтерактивні диктанти» [6] (рис. 1).

Інтерактивна система проведення диктантів є центральною частиною створеного комплексу і являє собою локальну версію інтерактивного диктанту. Як і в системах, що працюють в режимі он-лайн (www.gramota.ru, www.lexicon555.com, <http://language.edu.ru> тощо), в реалізованій системі є доступним такий функціонал: можливість вибору тексту диктанту; подання орфо- і пунктограм з використанням контекстного меню, яке «прикріплюється» до них та містить варіанти вибору; ведення статистики (підрахунок кількості помилок різного типу); надання після перевірки диктанту інформації підручника щодо помилкових відповідей.

Програма працює зі звичайними текстовими файлами (.txt), які можуть містити довільний текст з кодованими орфо- і пунктограмами. Матеріали таких розділів, як «Учебники», «Словари», «Справочники», «Игры» взято з ресурсів, які знаходяться у вільному доступі. Останні виконують в процесі навчання не менш важливу функцію. Інтернет-ігри з російської мови збільшують активний і пасивний лексичний запас гравців, сприяють регулярному зверненню

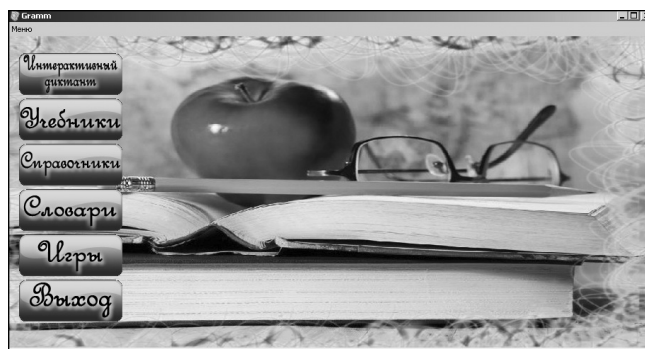

Рис. 1. Вид вікна оболонки електронного посібника «Російська мова. 5–9 класи. Інтерактивні диктанти»

до нормативних лексикографічних посібників, підвищують грамотність, тренують пам'ять, розвивають логіку й асоціативність мислення, вчать правильно вибирати стратегію і тактику спілкування.

Правила кодування представлені в програмному комплексі, їх алгоритм доступний користувачеві, що дає можливість кожному вчителю російської мови стати співавтором електронного продукту і запропонувати своїм учням текст диктанту, який відповідає всім вимогам навчальної ситуації (рис. 2):

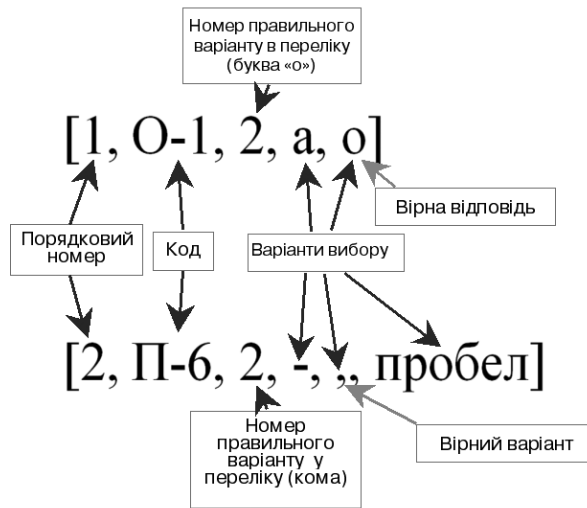

Рис. 2. Структура кодів

Вікно програми, що дозволяє проводити інтерактивні диктанти, показано на рис. 3.

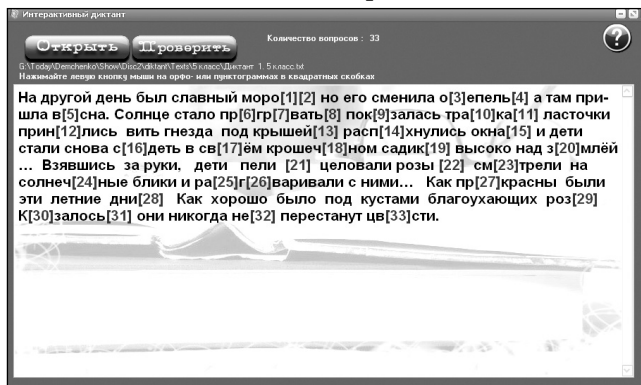

Рис. 3. Вікно інтерактивної системи перевірки орфографії

Правопис і пунктограми, з якими буде працювати користувач, відображаються у квадратних дужках і спочатку виділені синім кольором. Загальна кількість питань вказується в правій верхній частині вікна. Після натиснення лівої кнопки миші на орфо- або пунктограмі в квадратних дужках виводиться меню, яке містить список можливих варіантів вибору (рис. 4). При виборі потрібного варіанта замість квадратних дужок у відповідне місце тексту буде встановлений потрібний символ.

Після обробки тексту користувач може перевірити правильність виконання роботи, натиснувши кнопку «Проверить». Після цього правильні відповіді в тексті будуть позначені зеленим кольором, помилки – червоним. У лівій нижній частині будуть виведені результати перевірки (сектор «Результаты»).

Позиціонуючи курсор праворуч від помилки, можна побачити правило, порушене під час виконання завдання (сектор «Правило») (рис. 5).

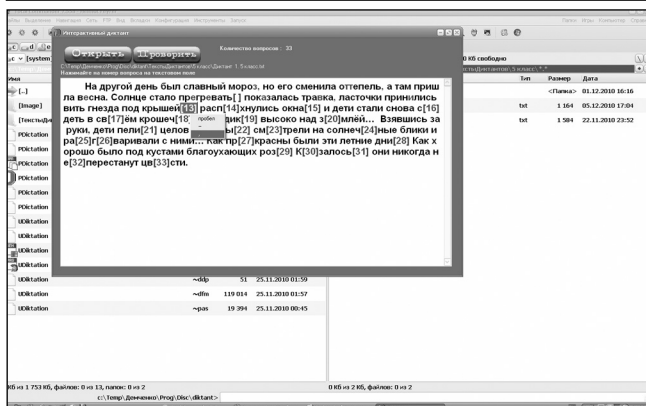

Рис. 4. Меню вибору варіанту

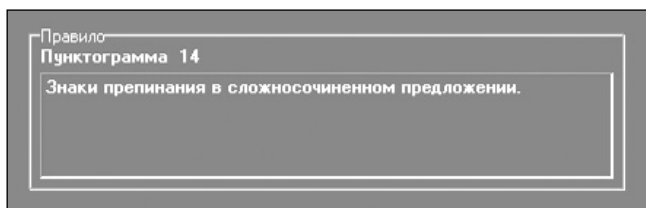

Рис. 5. Виведення докладної інформації про помилку

Використання комп'ютерних технологій у навчанні російської мови пов'язане зі створенням навчальних посібників нового покоління, які відповідають потребам особистості учня і забезпечують єдність навчального процесу і сучасних наукових досліджень. Подання різного роду електронних підручників, методичних посібників за допомогою ПК має низку принципових переваг. По-перше, це автоматизація як самого процесу їх створення, так і зберігання даних у будь-якій потрібній формі. По-друге, це робота з фактично необмеженим обсягом інформації.

Першою спробою викладачів Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти Т. М. Путиї, К. В. Телятник, А. Ф. Куринної створити навчальний посібник, який використовував би високий потенціал сучасного мультимедійного ПК й охоплював програмний матеріал з російської мови для 10–11 класів, став електронний посібник «Стилистика. Культура речи. Риторика (часть 1)» (ЦЕНЗ рекомендовано МОН України до використання у навчальних закладах, протокол № 4 від 30.06.2010) [5]. Посібник є інтерактивним продуктом – об'єднання кількох способів подання інформації – текст, нерухомі зображення (картинки і фото), рухомі зображення (мультиплікація і відео) і звук.

Завдання посібника – навчити говорити, уміло вживати лексико-граматичні багатства мови, ресурси синтаксису; композиційно правильно будувати усний виступ і писати твори, доповіді, а також навчити думати, переконувати не однією лише фразою, а насамперед логікою, знаннями, глибокою впевненістю в тому, про що говорить, що доводить, до чого закликає учень.

Електронний посібник доповнює друкований підручник, дозволяє забезпечувати фактично миттєвий зворотний зв'язок; працювати в індивідуальному режимі, допомагає швидко відшукати потрібну інформацію; значно економить час під час багаторазових звернень до гіпертекстових пояснень.

Інформація з курсу «Стилистика. Культура речи. Риторика (часть 1)» представлена закінченими фрагментами з обмеженим числом предметних понять. Для зручності вчителя і учня назви тем (рубрикація,

система заголовків), що увійшли в даний посібник, фактично збігаються з програмою з предмета і відповідними параграфами друкованих підручників. Активні кнопки «Стилистика», «Культура речи», «Словари и справочники» (рис. 6) дозволяють швидко переходити від розділу до розділу, а інтерактивний рубрикатор – пересуватися всередині розділу.

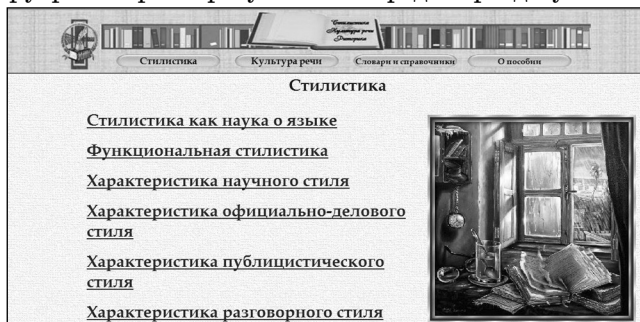

Рис. 6

Структурованість, зручність у використанні, наочність викладеного матеріалу в посібнику реалізуються шляхом залучення гіпертексту (формат html) – методу нелінійного подання текстового матеріалу, у якому певним чином виділені слова, пов'язані з відповідними текстовими фрагментами, ілюстраціями, таблицями, схемами, відеоматеріалами. Отже, учень має змогу не просто «гортати» сторінки тексту, а й відхилитися від лінійного опису з будь-яким посиланням, тобто сам керувати процесом видачі інформації. Перспективним елементом є підключення довідкового і словникового потенціалу посібника, вправи якого передбачають систематичне звернення до них учнів.

Кожен фрагмент, поряд із текстом, містить блок навчальних завдань для самоконтролю, що забезпечує діагностику якості засвоєння нового матеріалу і стимулює постійну високу мотивацію учнів. Залежно від характеру відповіді використовується п'ять видів завдань: «правильно – неправильно», з альтернативною відповіддю, з короткою відповіддю, на заповнення пропусків, на класифікацію.

Посібник забезпечує можливість отримання паперової копії статичних розділів, можливість копіювання обраної інформації в особистий електронний конспект. Зручним елементом інтерфейсу є лінійка прокручування, що дозволяє повернутися до будь-якої частини інформації.

Робота зі стилістики починається з поняття стилістики як науки про мову. Потім, отримавши уявлення про систему функціональних стилів, учні знайомляться детально з кожним із них, їх жанровим втіленням, з поняттям індивідуально-авторського стилю. Останнє є принципово важливим: заглиблюючись у своєрідність авторського стилю, учень доходить висновку, що стиль відображає погляди, світогляд, ставлення до світу, що в стилі виражається особистість, відповідно і в нього, учня, повинен бути свій індивідуальний стиль.

Для того щоб робота зі стилістики мала для учнів практичні виходи, під час опрацювання офіційно-ділового стилю, наприклад, учні мають можливість познайомитися з діловим етикетом, з оформленням ділових паперів (зразки їх наведено в посібнику), з деякими мовними стандартами, характерними для стилю документів, з якими їм у майбутньому доведеться мати справу.

Стилістичне диференціювання лексики і фразеології, виявлення і використання мовних елементів, що

мають відтінок високого або, навпаки, зниженого стилю; добір синонімічних слів і зворотів, які змінюють стильове забарвлення висловлювання; аналіз порядку слів у реченні, вимови, інтонаційних засобів, розділових знаків пронизують роботу учнів над багатьма включеними у посібник завданнями.

Основна увага в посібнику приділяється характерним особливостям стилів мови: мета висловлювання, умови промови (офіційна чи неофіційна обстановка), жанри, характерні лексика і синтаксис, емоційність, образність, простота мови, її логічність тощо.

Залежно від профілю школи (класу) вчитель може змістити акценти, зробити ключовими ті стилі (або один зі стилів), які найбільш повно відповідають навчальним цілям. Наприклад, розділ посібника «Науковий стиль» містить значну кількість вправ на відпрацювання вміння знаходити й утворювати терміни, співвідносити їх з галузями науки і техніки.

Робота над публіцистичним стилем мови пов'язана з повсякденним життям учнів, з їх реальними життєвими планами, з моральними, естетичними, соціальними цінностями, доступними сприйняттю і розумінню школярів.

Тексти вправ посібника дають можливість вільно варіювати виконувани на їх основі завдання: зі структури тексту, з лексики і фразеології, з морфології, синтаксису, орфографії і пунктуації, стилістики (рис. 7).

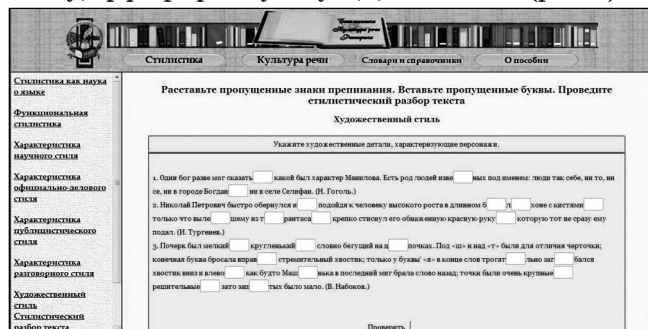

Рис. 7

Вивчаючи систематичний курс літератури, учні дізнаються, що в художньому стилі мови, крім типових для нього мовних засобів, використовуються засоби інших стилів, особливо розмовного. Основну увагу у вивченні художнього стилю сфокусовано на образно-художній, естетичній функціях мови, функції емоційно-образного впливу на читача, слухача. Ця функція і робить мову першоелементом одного з видів мистецтва — художньої літератури.

У посібнику також розглядаються теоретичні основи культури мовлення, специфіка і види мовленнєвої діяльності. Запропоновані завдання для самостійної роботи активізують пізнавальну діяльність, контролюють її результати. Ілюстративний матеріал підібраний із сучасних засобів масової інформації і художніх творів популярних авторів (рис. 8).

Матеріали посібника поглиблюють знання учнів про російську культуру, а робота з текстами навчить їх зіставляти явища російської культури з явищами культури українського народу.

Електронний посібник, даючи вчителю й учням конкретний матеріал для роботи, пропонує пріоритетні напрями занять з російської мови в старших класах, серед яких принципово вагомими є: повторення не як дублювання раніше вивченого, а як складова частина ви-

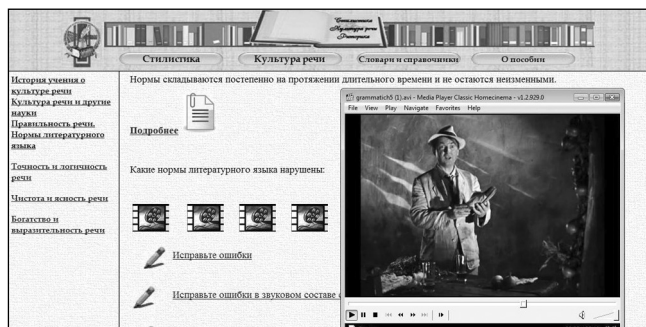

Рис. 9

чення нового; вправи з правопису як елемент роботи над новим матеріалом; акцентування основної уваги на тексті і стилі мовлення; відмова від адаптованого, спрощеного дидактичного матеріалу; включення в роботу текстів різних стилів і жанрів; організація роботи учнів як на літературних текстах, так і на живому мовному матеріалі; розмаїття жанрів творчих робіт учнів.

Рівень подання теоретичного матеріалу (основна інформація з теми плюс опція «Подробнее»), тренувальні вправи, тести та практичні завдання різної складності дозволяють використовувати даний навчальний посібник учням старших класів шкіл з російською й українською мовою навчання.

Електронний посібник може використовуватися як засіб дистанційного навчання, реалізуючи при цьому принципи активності, самостійності, поєднання колективних й індивідуальних форм навчальної роботи, мотивації, зв'язку теорії з практикою.

Запропонований ЕНЗ дає можливість індивідуалізувати підхід до учня і диференціювати процес навчання; контролювати учня з діагностикою помилок і зворотним зв'язком; забезпечити самоконтроль і самокорекцію навчально-пізнавальної діяльності учня; демонструвати візуальну навчальну інформацію; підвищити мотивацію навчання.

Отже, закономірний розвиток інформаційних і комунікаційних технологій ставить перед методикою викладання мови нові завдання, пріоритетом яких є активне використання ІКТ для вирішення освітніх завдань на новому технологічному рівні, і вчителі-мовники Запорізької області є активними учасниками цього процесу.

Література

1. Гарцов А.Д. Электронная лингводидактика в системе инновационного языкового образования: автореф. дис. д-ра пед. наук. / А.Д. Гарцов. — М., 2009. — 44 с.
2. Гарцов А.Д. Преподавание русского языка в аспекте развития электронного обучения / А.Д. Гарцов., О.Н. Калига, Г.С. Павлидис // Научный часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія №5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. — Вип. 29: зб. наук. праць / за ред. В.І. Гончарова. — К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. — С. 82–85.
3. Каменская О.Л. Текст и коммуникация / О.Л. Каменская. — М.: Высшая школа, 1990. — 152 с.
4. Никитенко С.Г. Открытые ресурсы Интернет для учителя [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://ito.bitpro.ru/2000/III/2/240.html>.
5. Путий Т.Н. Стилистика. Культура речи. Риторика. 10–11 класс (часть 1): электронное пособие / Т.Н. Путий, К.В. Телятник, А.Ф. Куринная // — Запорожье, 2010.
6. Русский язык. Интерактивные диктанты. 5–9 класс: электронное пособие. — Запорожье, 2011.
7. Трофимова Г.Н. Языковой вкус интернет-эпохи в России: функционирование русского языка в Интернете: концептуально-сущностные доминанты: монография / Г.Н. Трофимова. — М.: Изд-во РУДН, 2004. — С. 36.